

Rausa

Erfgoedtijdschrift voor Borchtlombeek, O.L.V.-Lombeek, Pamel en Strijtem
Verschijnt 6 maal per jaar. Achtste jaargang nr. 2, april 2020

Rausa

Erfgoedtijdschrift voor
Borchtlombeek, O.L.V.-
Lombeek, Pamel en Strij-
tem

Secretariaat en verant-
woordelijke uitgever:
Erfgoed Rausa, Varing 40,
1760 Pamel
www.rausa.be

Werkten mee aan dit
nummer: Bart Caulier, Jan
De Mont, Jean-Pierre Ver-
meiren, Leo Van Vreckem,
Norbert Verbestel, Willy
De Smedt, Frans Segers,
Wilfried Van Rossem, Amy
Roosens

Eindredactie:
Kristien Hemeryckx en
Walter Evenepoel

Iedere auteur is verant-
woordelijk voor haar/zijn
bijdragen.

Je kan je gratis abonneren
op de digitale versie van
Rausa door een eenvoudig
bericht te sturen naar
erfgoed.rausa@gmail.com

Bankrelatie:
BE 97 8601 1557 2549

©
Zonder voorafgaande toestem-
ming van Erfgoed Rausa mag
niets uit deze uitgave worden
verveelvoudigd en/of openbaar
worden gemaakt door middel
van druk, fotokopie of op welke
andere wijze dan ook.

Rausa verschijnt in februari, april, juni, augustus, sep-
tember en december in digitale versie en op aanvraag
in gedrukte versie.

Deze 'erfgoedgeditie' kon dankzij de steun van het
Gemeentebestuur van Roosdaal worden aangeboden in
in gedrukte vorm, waarvoor onze oprechte dank!

Inhoud van dit nummer: alle artikels hebben te ma-
ken met het thema van de erfgoed'dag': de nacht.
Zoals steeds streven wij naar een evenwicht tussen
ernst en luim, wetenschappelijk onderzoek en vrije
overlevering.

Blz. 2	Om te beginnen
Blz. 3	Lichtpuntje in de duisternis
Blz. 4	De venijnige vijand
Blz. 8	De fossemannen
Blz. 11	Het kerkhofspook
Blz. 15	Bezeet'n van d'n dilvel
Blz. 17	Klerren en zijn keet
Blz. 19	De weerwolf van de Papepijs
Blz. 22	Lombeek, oudejaarsnacht 1747
Blz. 24	April

De namen van de fotografen van deze brochure staan tel-
kens vermeld behalve: voorpagina en blz. 22 en 23: Leo
Van Vreckem. Blz. 23: schilderij van Adriaan Brouwer.

Lichtpuntje in de duisternis

Deze brochure kon worden uitgebracht dankzij de steun van het Gemeentebestuur van Roosdaal. Wij voegen er graag het woordje bij van de bevoegde schepen.

Nog meer dan in 'gewone' tijden, beseffen we vandaag, willens nillens, hoe afhankelijk we zijn van elkaar en hoe belangrijk menselijk contact is. Nu we vandaag de meeste fysieke ontmoetingen noodgedwongen moeten uitstellen, blijft het toch zo belangrijk om middelen aan te wenden waarmee we de band met de familie, de vrienden en de medeburgers kunnen onderhouden. Als gemeentebestuur vinden we het daarom belangrijk dat wij in de mate van het mogelijke zeker ook culturele acties blijven ondersteunen. We juichen dus het initiatief van de Cultuurraad en Erfgoed Rausa toe om de Erfgoeddag 2020 niet zomaar te laten voorbijgaan. De mooie activiteiten die gepland waren in en om ons GC Het Koetshuis moeten weliswaar worden uitgesteld, maar de brochure die voor die gelegenheid werd voorbereid komt er wel. Het resultaat heb je nu in handen.

Wij hopen dat, als lichtpuntje in de duisternis, de inspanningen van de auteurs en fotografen jullie, lezers, enkele uren van verpozing kunnen brengen. Weet alvast heel zeker dat hoe donkerder "De Nacht" van de pandemie in 2020 zal zijn, hoe stralender "De Nacht" van de Erfgoeddag in 2021 weer zal verschijnen! Dankjewel inwoners van Roosdaal voor jullie, inzet tegen Corona. Samen zijn we sterk ♥ !

Johan Van Lierde, Schepen van Cultuur en Erfgoed

Foto: Lichtpuntje in de duisternis (Wilfried Van Rossem)

De venijnige vijand

Neen, dit is niet de titel van een Suske en Wiske-album. Maar in een magazine als dit moeten we toch trachten in te spelen op de actualiteit én tegelijk ook proberen rekening te houden met het thema van deze editie.

Dat de woekerende pandemie als een donkere nacht over de lente van 2020 valt is niet te ontkennen, dat wij daardoor historische momenten beleven, evenmin. Wij vermoeden dat weinig mensen het een voorrecht vinden te leven in een historische kantelperiode zoals we die vandaag meemaken. Bij elk gesprek voelen we de onzekerheid, vaak ook de angst en de vertwijfeling doorklinken, ook al respecteren we plichtsbewust de anderhalve meter afstand met de gesprekspartner. Dat de vrees zo diep zit, is ontuchterend.

Maar toch, hoeveel rampzaliger moet het geweest zijn in tijden zonder goed uitgeruste hospitalen, mondkmaskers en beademingsapparaten, zonder zuiver water of elementaire medicatie? Nochtans waren pandemieën en vooral epidemieën in het verleden schering en inslag. Misschien helpt de volgende reflectie ons een klein beetje te relativiseren wat de lente van 2020 ons aandoet.

Wij zijn intussen allemaal expert geworden: iedereen weet nu wel dat het coronavirus, of beter 'covid-19' geen 'epidemie' meer is (*een ziekte die een groot deel van de bevolking treft in een grotere frequentie dan gewoonlijk*), maar een 'pandemie' (*omdat de ziekte zich wereldwijd heeft verspreid*). Tijdens het voorbije millennium werd onze planeet eerder al geteisterd door een pestpandemie die (vooral dan in West-Europa) moet gesitueerd worden tussen 1347 en 1669. Het is zo goed als zeker dat de ziekte in 1347 door Genuese schepen werd binnengebracht in Europa. Genua had toen al belangrijke handelsverbindingen met de meest aanzienlijke Europese steden. Door dit handelsverkeer verspreidde de ziekte zich razendsnel. Via Marseille en Carcassonne bereikte het onheil Parijs in de lente van 1348. Duitsland, de Nederlanden en Engeland volgden binnen luttele maanden.

Pestmeester, 14de eeuw

Alleen al in die veertiende eeuw zorgde de 'zwarte dood' voor meer dan 25 miljoen slachtoffers op ons continent. Niemand wist precies waar de plaag vandaan kwam en al gauw werden zondebokken gezocht. Wetenschappers kwamen echter tot de conclusie dat de '*Yersinia Pestis*'-bacterie de oorzaak was van alle onheil. Gedurende de volgende drie eeuwen werden enkele tientallen 'pestgolven' geregistreerd. Meestal ging het om builenpest. Die begon met pijnlijke zwellingen die na enkele dagen begonnen te etteren. Één op de twee getroffen overleefde de ziekte niet. In haar onbarmhartigheid keek zij ook niet naar rang of stand. Geestelijken en lijkendragers, heilmeesters en boeren, ze werden ongenadig weggemaaid. Om er maar een paar te noemen: Jacob Obrecht, de beroemde componist uit Gent, werd in 1505 geveld door de pest en de weergalozeschilder Adriaan Brouwer onderging in 1683 hetzelfde lot. Maar ook bij ons gingen voorname lieden ten onder aan de Zwarte Dood. Hubert De Bolle beschrijft het op zijn website 'Roosdaal van A tot Z':

Begrafenis van pestslachtoffers in Doornik (Kroniek Gillis Muisis)

Ook in Pamel had de pest al meer dan eens toegeslagen. Zo is gekend dat in 1636 graaf Claude d' Oignies/de Coupigny, heer van Pamel, en ook zijn zoon en dochter stierven aan de pest. En al overleden zij te Brussel, toch bezweken ook te Pamel, waar het kasteel van de graaf stond, een twintigtal lieden uit hun naaste omgeving aan de ziekte.

Hubert citeert verder een reeks namen van dorpsgenoten die geveld werden door de 'Yersinia Pestis' en hij voegt er nog aan toe: *Eenmaal in huis doodde de ziekte meestal verschillende bewoners, meermaals het ganse gezin. Om besmettingsgevaar te voorkomen mochten de overledenen de kerk niet binnen en ook niet begraven worden op het kerkhof, mochten zelfs niet over straat (tenzij 's nachts) vervoerd worden. Vandaar dat de cellebroeders uit Brussel, door de overheid naar Pamel geroepen, ze nog dezelfde dag in de tuin van het sterfhuys (of 's nachts in het bos) begroeven.*

Ook bij Gerard Van Herreweghen vernemen we hoe het er hier in onze dorpen aan toeging. In 'De telling van 1693' (Extranummer DF 1981) brengt hij met duidelijke statistieken en schema's verslag uit van de ravage die de pest hier op het einde van de zeventiende eeuw heeft aangericht. In die dramatische periode van ± 1665 tot 1700 werden onze gewesten bovendien ook onophoudelijk geterroriseerd door Franse legerbenden.

Om de expansiedrang van de megalomane Lodewijk XIV te dienen, werden in onze dorpen keer op keer de oogsten geplunderd en hele dorpen platgebrand. Daar kwam dan nog die moordende pestepidemie bovenop. Op het hoogtepunt van de pestgolf van 1668 boekte de Pamelse pastoor slechts 9 geboorten in en was zijn register haast te klein om alle sterfgevallen te noteren. In de kolom van de overlijdens zien we dat ook de jaren 1683 en 1689 bijzonder noodlottig zijn geweest. In 1683 waren het overigens vooral kinderen die werden weggerukt. Op een jaar en enkele maanden overleden minstens 170 inwoners van Pamel aan de pest, één vijfde van de bevolking! De komst van de verschillende leger troepen, het ontbreken van de meest elementaire vormen van hygiëne onder de mensen en de mislukte oogsten vergrooten uiteraard de kans op besmetting.

Tyfus, dysenterie, mazelen en cholera

Toen de pest uiteindelijk onze contreien verliet, was het uiteraard nog niet gedaan met de ellende. Ook 'kleinere' epidemieën hebben voor onmetelijk veel leed gezorgd. Tyfus (*Salmonella Typhi*) was ook zo'n bacteriële moordenaar. In de zomer van 1847 stierven in het oude dorpscentrum van Pamel 26 kinderen en jongvolwassenen.

Bij de familie De Klerck in de Kerkhofstraat kwam magere Hein de levensdraad doorsnijden van het zusje en broertje van Victor De Klerck, jawel onze latere 'Dikke van Pamela'. En het hield niet op! Dezelfde ziekte hield in 1853 en 1854 lelijk huis op de Hoogstraat. "Ziekte en dood wandelen van huis tot huis." Lezen we op de website van Hubert De Bolle, die het in hetzelfde artikel ook nog heeft over een opflakking van de epidemie in 1908.

Van over zee kwam een andere gesel aanwaaien: cholera (*Cholera Asiatica*), ook 'de blauwe dood' genoemd, teisterde het jonge België met kerende golven: 1832, 1833, 1849, 1853, 1859 en 1869. Met de term 'de blauwe dood' verwees men naar andere 'gekleurde ziekten' zoals de 'zwarte dood' (pest) of de 'rode loop' (dysenterie). Ditmaal werd het woord 'blauw' gebruikt voor de asgraue huidskleur van gedehydrerde cholera-patiënten. En dan hebben we het nog niet gehad over de mazelen (*Morbilli*). Maar zoals we eerder al stelden: dit waren epidemieën. Hoe dodelijk ook soms, ze waren beperkt in tijd en ruimte..

Nu zou al vlug blijken dat het venijnige virus zich even had ingehouden om daarna met een verwoestende kracht terug te keren. Niet alleen in de omgeving van Kansas verspreidde het nieuwe virus (dat de naam H1N1 kreeg) zich bliksemsnel, maar ook op alle plaatsen waar kiemdragende Amerikaanse soldaten aan land gingen, brak de hel los.

De militaire censuur zorgde er evenwel voor dat het verschijnsel 'doodgezwegen' werd. Toen H1N1 echter ook in het 'neutrale' Spanje aan zijn vernielingstocht begon, schreven de Spaanse media er paginagrote alarmerende berichten over. Meteen werd er gesproken over de 'Spaanse griep'. Toen in de herfst van 1918 eindelijk het gebulder van de kanonnen was verstomd, raasde de pandemie als een alles verwoestende vloedgolf over de wereld. In nauwelijks drie maanden tijd had het virus meer mensen gedood dan de twee wereldoorlogen samen. De schattingen lopen op tot een vijfde van de wereldbevolking!

De 'Spaanse' griep

Er wachtte in het begin van de twintigste eeuw echter een tweede, wereldwijde pandemie: de Spaanse griep van 1918. Meteen toch maar vertellen dat de term 'Spaanse griep' misleidend is. De eerste golf van wat 'de grootste moordenaar uit de geschiedenis' zou worden, kwam in januari 1918 op gang in Kansas, Verenigde Staten. Aanvankelijk dacht men dat het ging om een gewone griep, maar eigenaardig genoeg sloeg hij veel minder toe bij kinderen en ouderen. Het waren vooral jongvolwassenen die getroffen werden. Half februari leek het virus uitgewoed en hele drommen jonge militairen uit de centrale staat, namen dienst bij het leger om in Europa de Eerste Wereldoorlog te helpen beëindigen.

©Belga

Prent van een met cholera besmette pomp 1866 ©Belga

We waren geneigd om te denken dat een catastrofe van dergelijke omvang vandaag niet meer mogelijk is. Toevallig vonden we in ons archief een artikel uit 2018, met de visie van viroloog Steven Van Gucht. Deze professor die op dat ogenblik bij het brede publiek nog een nobele onbekende was, maar internationaal reeds hoog werd aangeschreven, geldt vandaag (terecht!) als een van de helden van de coronabestrijding. Hij sprak dus twee jaar geleden, ter gelegenheid van de herdenking van een eeuw Spaanse griep deze profetische woorden:

"Het kan ons zeker nog eens overkomen. Statistisch komt er elke twintig of dertig jaar een griepandemie. We hadden er een in 2009: de varkensgriep uit

Mexico, die was mild. Dat is een kwestie van geluk. Het is dus redelijk zeker dat we er binnen twintig jaar (?) opnieuw één meemaken. Hoe erg die zal zijn, is onvoorspelbaar."

Hoe zelfzeker waren wij een paar weken geleden nog allemaal, hoe rotsvast waren wij ervan overtuigd dat onze gezondheidssector elk medisch probleem feilloos zou paretten? Na de gebeurtenissen van de voorbije weken is een grote portie bescheidenheid beslist op zijn plaats. Wie nu nog niet inziet dat wij heel andere prioriteiten zullen moeten gaan stellen, dat we de helden die we vandaag toejuichen in de toekomst de middelen en het respect moeten geven die ze verdienen, die mensen zijn ter kwader trouw. Tegelijk moeten we hopen dat, wanneer over een maand (of waarschijnlijk nog wel langer) deze nachtmerrie voorbij is en de venijnige vijand zich heeft teruggetrokken in een geheimzinnige microkosmos, dat dit veelkoppig monster de statistieken zou negeren en zijn terugkeer uitstelt tot één van de volgende eeuwen.

WE

Bronnen: De telling van 1693 (Davidfonds Roosdaal, 1981), Hubert De Bolle 'Roosdaal van A tot Z', De Zwarte dood in de Zuidelijke Nederlanden' P. Rogghé 1952, Koen De Schrijver 'Cholera in Antwerpen tijdens de 19de eeuw, 'Overreden door een trein die we van ver zagen aankomen' Roel Verrycken, 2018

Foto Norbert Verbestel

De Fosse mannen

Foto: Leo Van Vreckem

De nacht is bij uitstek het uitgelezen tijdstip om zaken te doen die het daglicht schuwen. Maar het is niet alleen geboefte en onguur gespuis dat in de donkere uren aan de slag is. We zouden er staan van kijken, wanneer we in onze stamboom kruipen en zien hoeveel voorvaders hun brood hebben verdiend in de donkere krochten van de Waalse koolmijnen. Ook onze medewerker, Willy De Smedt, is nazaat van een kempel. In dit artikel brengt hij een eresaluut aan de fosse mannen van Pamel, Strijtem en Borchtlombeek.

Mijn moeder was een dochter van Mil van Spousj (Kamiel Van Schelvergem) die samen met mijn grootmoeder, Elisabeth (Bet) Van Den Spiegel, boven aan de Kwaedevaertstraat een kleine doening had rechtgezet. De Kwaedevaertstraat, nu de Kaaitvaartstraat, was nog tot in het interbellum maar een goede hondenkar breed, slecht geplaveid en vooral bij regenweer heel moeilijk te berijden of te begaan. Vandaar ook de naam.

Volgens mijn moeder vertrok Peter Mil rond vijf uur in de achternoen, te voet uiteraard, samen met nog een paar maten, en ze deden er welgeteld drie kwartier over om tot

op het perron in Okegem te geraken.

In mijn verbeelding zie ik die mannen via Bouchout en via het Briefveldwegeltje onderaan de Keirekensberg op hun holleblokken naar Okegem stappen.

Ze hielden er een strak tempo op na, het hoofd tussen de schouders gezonken, rond hun nek hun typische, rode fossemannensjaal, de handen diep in hun 'floeren'-broekzakken, de bazas op hun rug, hun gezicht weggestoken achter hun pijp, af en toe een paar woorden naar elkaar grommend. Drie kwartier was juist gepast om onderweg twee pijpen te smoren, pijpen die uiteraard op voorhand waren gevuld. Een verstokte pijpenroker had minstens drie pijpen in zijn kabas steken. Thuis staken er zeven op het pijpenrek. De beste pijp was natuurlijk voor zon- en feestdagen.

Peter Mil ging soms 's morgens eens rap ontsteken bij zijn zus, Lisa van Spousj (Maria Elisabeth Van Schelvergem) die met Felix Vernailen was getrouwd; zij hielden het caféken Oud-België op de Plesj van Okegem (achter het kapelleken) open. Of bij zijn broer Jef van Spousj (Josephus Martinus Van Schelvergem) die met Maria Van Der Elst was getrouwd en die in het kleine ketsken op de Plesj (nu naast 'het Leetvermaak') woonde.

's Morgens rond acht uur thuis, slokte hij rap zijn eten binnen en had hij nog tijd tot de noen om op zijn veld te werken. Dan een uur of vijf slapen en rond vijf uur opnieuw de bazas op de rug en weg, richting zon. Het werkritme was zes dagen op zeven. De zondag was een rustdag; een dag om uit te slapen. Veel koolputters waren in de loop der jaren het socialistisch gedachtengoed gaan aankleven en gingen dan ook niet meer naar de mis.

Waarom ik dit hier zo uitgebreid vertel? Omdat het de typische dagindeling van de meeste Brabantse koolputters was. Het moeten beren van mannen geweest zijn. En toch hebben het te hard labeuren en de gevreesde longziekte ook mijn grootvader in 1950 geveld. Ik heb hem nooit gekend. Die fameuze longziekte was trouwens gemeengoed geworden in de koolputtersfamilies, een onvermijdelijk iets, een speling van het lot. En al dat pijpgerook zal ook wel hebben meegespeeld.

Trouwens, van beren van mannen gesproken; op Ledeberg was er 'Dikke Moesj'. En ik heb het verhaal uit twee verschillende bronnen. Het zal wel aangedikt zijn, maar het geeft aan wat een kerels die mannen waren. Dikke Moesj was jarenlang een maat van mijn grootvader. Hij at maar één keer per dag en dat was om middernacht, ergens in een uitgehakt hol, meer dan duizend meter diep onder de grond. Wanneer hij 's morgens via de steile Puttenberg thuis was geraakt, dronk hij vier, vijf 'druppels' en ging hij vervolgens werken op het Hof van Truies, een nu verdwenen herenhoeve, vooral in de oogsttijd en in september en oktober, wanneer de aardappelen en de bieten van 't land moesten worden gehaald. Eten? Zo goed als niets. Hij hield zich recht met het drinken van 'druppels'.

Het drankmisbruik bij de fossemannen was trouwens legendarisch en werd door pastoor en kapelaan zo goed en zo kwaad als ze konden, bestreden. Tevergeefs alweer. Vooral op zondag, normaal de rustdag en de dag om uit te slapen, hadden de talrijke tapperijen het zeer druk.. En op veel plaatsen, maar vooral op de Zavel, werden er dan al eens vetes uitgevochten en messen getrokken. De fossemannen waren geen lieverdje!

'De mijnwerker' koper bas-reliëf van Constantin Meunier. Deze afbeelding stond ook op de koperen munten van een halve frank.

Nog meer over de pendelaars van over de vaart

Van de Okegemse Heemkring weten we dat kort na de Eerste Wereldoorlog in het station van Okegem wekelijks een duizendtal werkabonnementen werden afgeleverd. Ongeveer de helft daarvan was bestemd voor de fossemannen van over de vaart. Dus spreken wij over een kleine vijfhonderd bonkige mannen, de meesten afkomstig uit Impegem, Pamel, Ledeberg, Poelk, de Zavel, Kattem en Strijtem. Vanuit Okegem spoorden zij met de boemeltrein naar de regio La Louvière om er vooral in Houdeng-Goegnies Thieu, La Louvière Bouvy, Haine-Saint-Pierre, Trazegnies en Cronfertu – schilderachtige namen, maar de realiteit was niet zo idyllisch - diep onder de grond te gaan wroeten 'om hunnen boterham te verdienen'. Vooral de economische crisis vóór en tijdens het interbellum en de talrijke monden die thuis moesten gevuld worden, heeft hen naar Wallonië gezogen. De meeste 'Flamins' stonden in de nachtploeg. De dagploeg was immers gereserveerd voor diegenen die het dichtst bij woonden, dus meestal voor de Walen.

Bij een rondvraag op Facebook via de FB-pagina's van Erfgoed Rausa, Pamel en Kattem, kreeg ik toch nog iets meer dan honderd namen en toenamen toegespeeld van vooral (over)grootvaders uit Beneden-Pamel, Ledeberg, de Zavel, Kattem, Strijtem en Borchtlombeek. Ik heb eerst nog gepoogd deze te clusteren op de kaart van Roosdaal maar dit was onbegonnen werk, want eigenlijk kwamen ze zo'n beetje van overal.

Kattemse fosseman (archief Ronny Geeroms)

Wat ik wél kon achterhalen, was dat het overgrote deel van deze forenzen veelal in Beneden-Pamel, op de Zavel, op Ledeborg, in Poelk en in Kattem woonden en zeer tot de verbeelding sprekende bijnamen droegen: Jef van Moensj, Pië Perdonsj, Beir van Virze, Jef Teddel, Fil de Koolkapper, Jef Kepper, Zoet van Blang, ... Een aantal koolputters uit Kattem, Borchtlombeek en Strijtem had zich zelfs met de zuurverdiende frankes al een velo aangeschaft en peddelden dagelijks over de hotsende en botsende binnenwegeltjes naar Okegem. De terugweg was zwaar, want omzeggens altijd bergop. Maar het overgrote deel legde het traject naar Okegem te voet af. In de late achternoon kwamen ze in groepjes van twee, drie man op hun holleblokken de Puttenberg afgeklepperd. Zij volgden uiteraard de kortste weg en dit was altijd de lijnrechte Kwavedevaertstraat die van de Puttenberg door de uitlopers van Liedekerkebos naar Impegem liep, waar ze het houten bruggetje (naast de huidige 'L-doorsite') overstaken om zo via de binnenwegeltjes aan 't station te geraken. Vooral in de zomer schoten ze zich al eens beneden aan de Heidebeek (die ontspringt tussen Aldriezen en Kaaitvaartsraat) de Bouchoutkouter op.

En dan de terugkeer 's morgens rond halfacht (in de winter nog in het pikdonker). De boemeltrein was nog maar net in een wolk van stoom en stank, hel kriepend tot stilstand gekomen, of de zware ijzeren deuren zwaaiden al open en de wagons spuwden honderden, nog half slapende koolputters, als mieren door elkaar krioelend, uit. Zij zagen er allemaal zonder uitzondering hologisch en vermoeid uit. De meesten droegen hier of daar wel een purperen litteken op hun beenderig gezicht. Het kolenstof achter hun oren en in hun ooghoeken was niet zo goed weggewassen, wat hen een woeste aanblik gaf. Er vormden zich rap kleine groepjes, hun weg zoekend, over de brug, Brabant in.

Raymond Evenepoel wist me te vertellen dat, toen hij nog een klein manneken was, hij hen dikwijls op zondagmorgen aan Remieken Barbé de berg heeft zien opkomen; een stilzwijgende processie van groepjes fossemannen, steevast omgeven door tabaksrook, hun rode sjaal onder hun kin vastgeknoopt, hun muts bijna over hun ogen getrokken. Af en toe bleef er eentje achter om zijn pijp op zijn holleblok uit te kloppen, zich eens goed uit te hoesten of om te fluimen in de goot. Maar er werd in elk geval flink doorgestapt want thuis wachtte rust. De kinderen stonden dit alles aan de kant van de weg stilzwijgend te bekijken. Ze voelden intuïtief aan dat dit geen gewone passanten waren.

*Kattemse mijnwerkers in de processie voor Sint Barbara, patrones van de mijnwerkers.
Naamdag: 4 december
(archief Ronny Geeroms).*

Een getuigenis: Zoet van Blang

Robertus Muylaert, alias Zoet van Blang, werd in februari 1900 geboren. Hij was de vijfde spruit uit een gezin van zeven kinderen. Zijn hele leven sleet hij in en rond de wijk de Kwinkeleer in Pamel. Raymond Evenepoel vertelde mij dat de vader van Zoet, Joannes, bijgenaamd Wannes of ook nog 'de Wit'n' was. Waalse vrienden-koolputters van Zoet en Rufin noemen hem 'le Blanc'. De Pamelaars hebben daar 'Blang' van gemaakt. Deze toenaam wordt nu nog voor de nakomelingen gebruikt!

Ik vertel nu in zijn woorden een kort stukje uit een lang verhaal.

" Ik heb in mijn leven meer dan twaalf stie-len gedaan, meestal echter zonder ongeluk-ken. Ik was nog geen twaalf jaar oud toen ik mijn schoolkabas in nen hoek zwierde, want ik ging liever mee met mijn vader naar Brussel om er de stiel van hespenzieder te leren. Een paar jaren later werd ik zelf slachter, gelijk mijn vader. Maar op mijn twintigste trok ik naar de Waalse putten, want daar was een schone pree te verdienen. Ik ben mineur gebleven tot 1927. Mijn broer Rufin heeft daar ook gewerkt, en heeft lang met zijn vrouw in Marcinelle gewoond. Onze Rufin heeft er longkanker aan over ge-houden.

Wij, fossemannen, vertrokken in alle vroegte vanuit Okegem met een heleboel mannen uit de streek. Vaak zaten de treinen zo vol dat we op het dak kropen om zo na een hachelijke tocht op onze bestemming te komen. Als ge jong zijt doet ge zotte stoten, hé!

In de mijn zelf werden we samen met de paarden neergelaten in de schachten. De paarden bleven meestal een hele tijd beneden; sommige zagen nooit meer het daglicht. En Zoet voegde er in zijn sappig Pamel's nog aan toe: 'Do beneen wouren stalen wou da douè bieëst'n beiter geswanjeerd wirr'n asme wouèln!'

Maar met het stro en de haver voor de paarden, kwamen ook de ratten en de muisen mee naar beneden. Daarom moesten alle kompels hun boterhammenzakje altijd aan een haak in 't plafond omhoog hangen of het 'gebisj' was er mee weg. Onze koffie en ons boterhammen zaten ook altijd vol met kolenstof.

Wij waren échte kolenslaven en waren meestal voor een week of wel voor veertien dagen weg van huis. En nog iets; wie 's maandagsmorgens de trein miste, moest niet op een weekloon rekenen. Telaar-komers mochten niet meer afdalen!"

Vlaamse immigranten in Wallonië

Vooraf in het begin van de jaren 1920 sloeg de economische crisis hard toe in Vlaanderen. Vele jonge gezinnen wisten niet van welk hout pijlen maken. Het enige wat de wanhopige kostwinner dan nog restte, was om permanent in de buurt van de mijn te gaan wonen. Wat hem op de koop toe nog voordelen opleverde want hij was dan bijna altijd beschikbaar voor de mijnbazen. En de verloning was naar de toen geldende normen, zeer goed. En hij mocht dan na enige jaren zelfs in de dagploeg werken!

Er werden mij drie namen toegespeeld van mannen uit de omgeving die naar de regio Binche 'emigreerden'. Ik heb er slechts één kunnen uitspinnen. En dat bleek dan nog mijn eigen grootoom, Amandus Camilius De Vriendt uit Impegem te zijn. Samen met zijn echtgenote, Celina Benedicta Brewee, geboren in Impegem, en hun drie kleine kinderen, verhuisde hij kort na de wapenstilstand in 1918 naar Ressaix, een onooglijk, zwart en afgeleefd dorpje in de schaduw van Binche.

Hun leven liep er niet over rozen. Vlamingen werden er indertijd door de plaatselijke bevolking uitgespuwd als onderkruipers en kregen denigrerend het etiket 'Sales Flamins' opgeplakt.

Afgunst en wantrouwen ten aanzien van nieuwkomers blijft trouwens van alle tijden. Zelfs nu, in onze 'beschaafde' 21ste eeuw is dit nog steeds schering en inslag.

Nonkel Camille ging in de mijn werken en kreeg veelal, zoals de meeste Vlaamse inwijkelingen, de vuilste en gevaarlijkste karweitjes toegeschoven. Hij liep er al gauw de longziekte op en overleed al in 1932. De indianenverhalen die over het leven van de Vlaamse mineurs in onze familie in Pamel de ronde deden, waren ronduit afschrikwekkend. Hun oudste zoon Remy stierf begin jaren 1920 aan een kinderziekte en hun tweede zoon Petrus verongelukte in 1941, 28 jaar oud, in de mijn.

Hun enige dochter, Maria, trouwde er met een Vlaming van de tweede generatie, Maurice Vanderlinden, die zijn 'Vlems' al lang vergeten was.

Slechts sporadisch hoorden we nog een teken van leven van onze 'Waalse' familie, hoewel ze eigenlijk nog geen zestig kilometer ver, meer naar het zuiden, woonde. Sinds de jaren 1990 hield elke vorm van contact op. Maria had stilaan haar Impegens verlerd, sukkelde met haar gezondheid, Maurice was intussen overleden en de achterneven en -nicht spraken nog enkel Frans.

Het leven van tientallen, nee honderden 'emigrés' verliep op dezelfde manier. Nu, een eeuw later, hebben wij het goed hier in Vlaanderen. En toch klagen we soms nog. Onze grootouders en overgrootouders, die ook nog eens twee oorlogen moesten verteren, zouden gezegd hebben "Ge stèkt Onze Lievenieër zèn oeëgen ooët!".

Willy De Smedt

Onze-Lieve-Vrouw-Lombeek, 'Het einde van de nacht'. Foto: Jean-Pierre Vermeiren

Als het over nachtelijke griezeverhalen gaat, dan moet ik altijd aan Sus Barbé denken. De wagenmaker-uitvinder-acrobaat-fietsenmaker-coureur die in het oude dorpscentrum aan de Dender zijn wagenmakerij combineerde met een goed draaiende herberg en winkel. Frans-Gregoor, alias Sus, (1860-1948) had een pientere geest. Hij had zichzelf heel wat technische en intellectuele vaardigheden aangeleerd en had zich ontpopt als wijze raadsman.

"Er zijn nog altijd veel meer schone kanten aan 't leven dan dat er triestige zijn", dat was zijn parool. En wanneer Sus zoiets zei, dan stonden er altijd wel enkelen aandachtig te luisteren. Want volk was er altijd in het werkhuis of in de herberg. Er waren er maar weinig die, wanneer ze de Kerkhofstraat afliepen, voorbij Barbé konden stappen zonder eens te gaan 'ontsteken'. Het was bij Mieken en Sus dus ook de ideale plaats om al het dorpsnieuws te vernemen of om de grote levensproblemen bij een 'demieke geus' filosofisch op te lossen.

Zo was het er op een avond weer gezellig druk. Er stonden er een paar druk overleg te plegen aan de toog, maar de meesten hadden zich in een kring rond de stoof geïnstalleerd. Wannes van Tenges was een vrolijke historie aan het vertellen en Mong de koolventer was een van zijn grote heldenverhalen aan het opdissen toen de stamineedeur plots werd opengegooid en drie, vier mensen van de Piezelstraat het etablissement binnenstormden en verward door mekaar begonnen te vertellen.

"Allee" zei Sus, "kalmeert een beetje en zegt eens wat er scheelt".

"Het spookt, het spookt op 't kerkhof!" zei Treeske van den biezenstekker met hoge bibberstem.

"Het is niet voor te lachen Sus, ik heb het zelf ook gezien. Het was een kleine zwarte gestalte die tussen de graven schoof. En er kwam lawijd uit waar dat ge niets kond van maken". Het was Bertus 'van 't hekken' die dit toevoegde en dat was nu toch geen zeveraar. "Ik heb het horen gronzen" zei een andere vent die ook al lijkbleek en bibberend was binnengestormd.

Al die grote smoelen die daar enkele minuten

Kerkhof Pamel (foto Jan De Mont)

geleden hun stoere histories aan het verkopen waren, bleven nu oorverdovend stil. Tot er een paar vrouwen hun man aanporden om te gaan kijken. Maar die vonden toch dat zij om de een of andere reden minder geschikt waren om hun leven te gaan riskeren of betoverd te worden door een toverkol of zo. Wie zich niet liet pramen, was Sus. Hij trok zijn pet over zijn grijze kop, dronk zijn glas leeg, schoof in zijn klompen en klepperde de kasseibaan af, richting kerkhof. Geen hel of duivel zou hem weerhouden om kennis te gaan maken met dat geheimzinnige kerkhofspook. Vanuit het deurgat zagen de cafégangsters hoe Sus in de donkerte van de nacht werd opgenomen. Zij hoorden nog het geklak van de klompen, maar zagen niets meer. Zij hielden zich allemaal klaar om zich bij de minste onraad in veiligheid te kunnen brengen. Er fonkelde geen sterretje aan de pikzwarte hemel die nacht. Toen hoorden ze plots niets meer. De beklemmende stilte greep iedereen bij de keel.

"Ze hebben hem te stekken" bibberde Trees.

"Zwijg toch een keer", snauwde Wannes, "ik hoor precies iets. "Het volgende ogenblik deden ze het daar in het deurgat bijna allemaal in hun broek van de schrik. Een akelig gebulder steeg op uit de dodenakker en scheurde door het nachtelijke duister. Gillend en vloekend stooft het gezelschap naar binnen. Alleen Mieke was kalm blijven wachten aan de deur. Zij leek er nogal gerust in dat haar Sus dat geval wel zou oplossen. "Allee, komt zien, het spook is daar!" Ze zei het op een geruststellende toon zodat de schrikkeputen één voor één naar de deur kwamen geschoven. Nog even keken ze angstig richting kerkhof, maar toen herkenden ze het silhouet van Sus die proestend de drie trapkes op naar zijn café besteed. Het duurde even voor hij van zijn lachbui bekomen was. Na een flinke slok jenever kon hij toch zijn verhaal doen. Toen hij tussen de zerken aankwam, had hij inderdaad een kleine gestalte tussen de graven zien schuiven. Maar het gegrons waarvan sprake, was een

vroom gepreveld dankgebed van Virzeke van Renses.

Zij had Ons Heer plechtig beloofd, wanneer haar zoon op de loting vrij zou komen, dat zij dan op haar knieën drie keer rond de kerk zou kruipen. De Hemelse Vader had de smeekbede blijkbaar verhoord en had ervoor gezorgd dat zoonlief geen soldaat moest worden. Virzeke vond dat ze haar belofte moest houden, maar ze geneerde zich toch wat om dit op klaarlichte dag te doen. Daarom had ze deze donkere nacht gekozen om haar zonderlinge bedevaart te volbrengen. Virzeke heeft nog jaren de naam van 'kerkhofspook' met zich meedragen, maar ze heeft het zich toch niet al te veel aangetrokken, naar het schijnt.

Dit verhaal is authentiek! Het werd me verteld door Jan-Baptist Barbé, kleinzoon van Sus. De meeste namen heb ik wel 'aangepast'.

WE

Onze-Lieve-Vrouw-Lombeek, het kerkhof bij nacht (foto Jean-Pierre Vermeiren)

Mè moeder eid in gieël é leiven gin twieë kieë gelogen. Ge meegt dein ooëk gerest zijn, da wa da'k na gon vertell'n de volle wourouèd ès! En dobouè, ze woenjn in den touèd da 't gebeerd es, op ne stap van da slecht ooës. Want da was't: e slecht ooës. Datter geskoenke wier, da was nie erg. Ik paas dat in douèn touèd over ander ooës geskoenke wier, boven of onder 't toufel. Mo tees stammenee betrok zèn kalandiesse ooët nen ander'n oek. Marie (en domee ver-rooë ek nog niemand, want d'eljt van de vraven oetjn vrigger 'Marie'), Marie ouè va joengs avoun al ne vranken toot. Z' es nog nen touèd no Leeberg no't skool geweest, want ze zat een jour lieëger as mè moeder. Mo 't derd' en 't vierde zouten baïen ba zister Bellefrieda. Ik paas datter vazeleiven gin nonne azoeë een kwoöë repetousse g' ad eid. Asse a bezag zøjje 't al in a broek gedoun emmen va skriek. Mor op ne skoeene zomerdag, 't was jist vee de vakanse, kwomp Marie no 't skool mé alieën me een klein vèskoetj'n oun. As de belle goenk en asmen ons skoeën op e roteken anj gezetj, skoot zister Bellefrieda é me volle koleire no Marie. "Oe teide gaa azu no 't skoul kommen" zouè ze (want ze was va Goeëk en skoeë Vlems was nie eje sterkste kant). De nonne grabbeld'n e dikke zwette frak van de kapstok en trok douè over Marie eje kop. Douè begost derekt te roepen en te krabben, mo ze kreeg do van Bellefrieda ieënegste foempels dassé toch kalmeerd'n en é tiskén é bank vroenk. Mo asmen ewa louter amou tegelouèk ons tien gebood'n ont opzegge wour'n, trok Marie de frak van é louèf en zwierde z'n op de grond. "Da's ie veel te werm" riep ze kwoud. Op nen ieën twieë drouè stond de zister ba Marie en ze wou é ba é klèssen skeir'n. Azoe rap as de wenjd ouè douè é weggetrokken. "G' etjnt zelf ooëk veel te werm, aë smoel stou vol zwieët". Da riep douè state brank! Bellefrieda stont do inderdoud te zwieët'n, van de wermte vanouèges, mo nog mieër va koleire. Zo wo Marie ba é our grabbel'n, mo douè sproenk over de bank. Dobouè koest alleman zien... dassé allieën mo e vèskoetj oun ouè. Zister Bellefrieda ouè é in de rapte mé é brieëd louèf vastgeloeëpen tiskén de bank. Marie, azoe rap as nen ouzewenjd, trok mé volle forse on de kap van de zister.

Douè liet nen ooël dat dee merg en bieën goenk as da klein serpent met kap en al de klas ooët stoof. Ze'n es vazze leiven nemme no 't skool geweest. D' ander zisters emmen Bellefrieda moet'n oproupen. 't Skoup es weiken ziek geweest.

Ik vertel aal'n da mo vé dagge zotj weet'n wa vé e slecht vel da Marie wel was. En 't en ester nie op verbeiterd. Op é vieëtien jour liep ze al elke weik me nen andere vent en asse zestien was es ze moet'n traven, mé Sjalt'n nen blokmouker va Sinjte- Mèttes, ne soekkelei dat ewa oengelikkeg was in zènne kop. De klein'n dat er va voesj kwomp trok van veirn of dichtbouè op Sjalt'n. Z' eid dernou nog vouèf kadeje gekregen, allemou joenges, mo do was gin ieenen bouè dat op nen ander'n trok. Dou zender vier joeng gesterven en de twieë ander trokken der op ele vieëtien vandee.

Ondertiskén ouè Marie dad ooëzeken do op 't bergsken gekocht. Kwoutoengen verteljd'n dassé 't gekregen eid van nen deftegen ieër da'k ooëk ni gon noemen, want é was on de wet. Gieël é leiven eid ze stammenee g' aven. Ze eid zelf nie veel pinjten getapt, dovee ouèze genoureg wel e joenk masken dat iet wo bouè verdien'n.

De zouke ginke goed, want ze koest é zelf nen Décap-ergel permeteer'n. Mè moeder vertelj'n dassé da elken ouved tot e stik in 'nacht ooërn speel'n. Ze vertel'n der ooëk bouè wa dassé ooërn zeggen van mensjken datter binnen geweest zijn. Tot as't kleir was zøjje gezeid emmen da't een gewoeën stammenee was, mo vanas' t doenker wier goenken de gordouèn'n toe en was't kloerink. Ik en ter ie ba azoeë een defteg volk nie zeggen wa da Marie dein allemou dee. Elke godvrachtege mensj zodder ziek va wèrr'n.

Dou es ie nekieë ne joengen onderpastoeër toegekomen dat gezwoor'n ouè van alle verlore ziele'n weer te wèn'n. De joeng es mé Marie gon klappen, allè, è eid da geprobeerd. Mo z' es begin'n roepen en tier'n. Z' eid zelf me een fles wouèn no zènne kop gesmeet'n. Terwouèl da de soekkelei no booëte stoof riep ze em nog nou, dassé liever elken nacht met den dilvel in 't berre dook as ieëne kieë no de mès te goun.

Datter niemand van 't strout mé ee woo klappen, da trok z' é nie oun. Sjalt'n, den brave soeë, was al kontent dat'n een dak boven zènne kop ouè en dat'n in zè kot op zè gemakken zèn blokken koest kappen. Zouè louè overdag bekanst altouèd ie één nest. Mo 't snachs, oulala, dein was ze in é element.

Ons Ieër moet'nt dee d'n dier toch d' oeëgen ooëtgestoken emmen, want Marie wier ziek, nouèg ziek. Mè moeder verteld'n dassé é 's nachts tot op 'strout koest'n oeëre kermen. Mo 't ergst van al was wa dassé riep. Ik oern't mè moeder nog altijd eroul'n: "Lis-sefeir, lotj mè gerest, lotj mè sterven vooëlen dilvel...!"

Den dokter wier geroepen, mo douène slimmen mensj koest er ginne kop on krouègen. "Z'es grad deerkanterd," zouè de man, "mo é èt wijl nie begeven." Z' emmer op d'n dier de paster bouè geroepen. Nou een kotier es de mensj booëtegekommen, azoe wit as e louèk. "'k Ben van alles al tege gekommen, mo 't es den ieëste kieë da'k iemand zag da dee den dilvel bezeet'n es."

Et woord waster ooët: ze was van 'n dilvel bezeet'n. 't Moet wou zijn dat Belzebib é elken nacht kwomp treiter'n en koejjo-neer'n, want van de moment dat 't doenker wier koeste é gekloug en geinker weer oeër'n. Saljt'n es va mizere no Sinjte-Mettes getrokken. Maskien ejje dad oeëk vazzeleiven oeëre zeggen da dou nen overlezer was. Da moe geklopt emmen, want op nen doenker'n ouved kwomp Saljt'n do toe me ne skaën sjarel, gieëlegans in 't zwet geklidj, ne groeëten oed op zènne kop en ne zilveren krissefiks van zeker nen alve meiter in zen and..

Z' emmen Marie nog een poeës oeëre lammenteer'n, mo zochtekes oun wir et do azoe stille as op e kerkof.

Zjang de verkesboer, dat van niksken skrik en ouè, es ter dein no binne gegoun. Dou zagge'n Marie in é berre liggen mé e vervroengen gezicht. Op zèn 't nienen, tegen de sponne, zat Saljt'n te bibber'n. Tisken eel'n stond douèn overlezer mé zèn kinne nor oemoeëg te broebel'n. Latouèn, paazd'n Zjang. Zèn ieën and louè op Marie eje kop, mé zèn ander ouèn Saljt'n zenne kop vast. In ieëne kieë begost da do te stinken no solfer. Marie skird'n nog ieëne kieë mé gieël é louèf en tegelouèk kreeg Saljt'n pesies ne skok van den elentriek.

Op da moment zag den overlezer Zjang stoun. "Et es gebeerd" zouè de man, "z' es van den dilvel verlost, mo 'k moest wel iemand emmen vé em over te pakken."

Vol oengeloeëf zag Zjang Saltjn do zitt'n. "Oe es't megelèk," paasd'n in zen ouègen "dat ge iemand dat a gieël é leiven bedrogen eid, azoe geire koenjt zien, dagge zelf den dilvel van ee wijlt overpakken."

De grafmouker eid Marie den dag dernou begrouven, gelèk nen ond in de grond. Den overlezer en Saljt'n zen douène zelden nacht nog tegour vertrokken no Sinjte-Mettes. Do es niemand dat weet oe dat' Saljt'n vergoun es.

Mo wovee da'k aal'n dat ie verteljd em es, dagge zotj weet'n dat den dilvel atijd op de loer ligt, dag en ... nacht.

WE

Klerren met zijn keet

In het vorige nummer van Rausa schetsten we het levensverhaal van Frans Segers. Wij trakteerden de lezer toen op een klein stukje proza van de sympathieke Ledebergenaar. Toen we begonnen met de voorbereiding van deze brochure rond 'de nacht', moesten we denken aan een knap cursiefje dat Frans ooit schreef voor het DF-Klokje (2010). Wij vonden dit een goede gelegenheid om de erfgoedliefhebber nog een keer de daver op het lijf te jagen met zijn bloedstollend verhaal over Klerren...

Ik heb zo een geval gekend waar het slachtoffer van Klerren van de schrik op sterven na dood was, alhoewel hij bekend stond als iemand die van niemand bevreesd was en voor niets of niemand uit de weg ging.

Het moet ergens tussen 1930 en 1940 geweest zijn, dus voor de Tweede Wereldoorlog. De straatverlichting, als die er al was, was niet van dien aard om er de krant onder te lezen, maar hoogstens om aan te wijzen dat de straat twee elektriciteitspalen verder nog doorliep. Voor de rest was het stikdonker.

Die keer kwam de man waar ik het over heb in de late uren afgezakt van Meerbeke naar Ledeberg. Het was die nacht geen weer om een hond door te jagen. Zwaar bewolkt en regenachtig, geen maan of sterren te zien, en de baan of weg die de man nam, was helledonker. Hij had de kortste weg gekozen om zo snel als het kon thuis te zijn. Vanuit de omgeving van de Sint-Berlinduskapel ging hij de steenweg Brussel - Ninove over om via het hof van Wolfput en een stuk Lange Kamstraat, zo naar de Poelkstraat, dan aan de vroegere herberg van Jozef De Haan de veldwegel in te slaan om dan via de bosweg van de Nattemeers richting Groenen Boomgaard en de Kapellestraat thuis te komen. Hij kende de weg als de binnenkant van zijn broekzak.

Hij verzonk met zijn holleblokken haast weg in de modderige plassen, wat hem binnensmonds wel een paar potverdommes deed vloeken. Maar hij zette onbekommerd zijn weg voort. Van lange duur was die onbekommerdheid echter niet. Opeens hoorde hij achter zich het gerammel van een ketting. Niet al te bevreesd bleef hij staan en keek achterom in de pikzwarte duisternis van de bosweg.

Zijn ogen priemden door de duisternis, zijn oren probeerden elk klein geluidje op te vangen maar hij zag of hoorde niets. Ten slotte kwam hij tot de vaststelling dat hij

waarschijnlijk niets had gehoord, of hoogstens tegen iets had getrapt dat het lawaai had teweeggebracht. Zichzelf gerust stellend stapte hij verder, weliswaar wat sneller, maar nog niet echt ongerust.

Tot hij terug achter zich opnieuw een ketting hoorde rammelen. En ditmaal had hij het wel degelijk goed gehoord. Met een ruk keerde hij zich om, zijn ogen zoekend in de diepe duisternis, gespannen luisterend. Maar weerom zag of hoorde hij niets meer, alleen het zachte ritselen van de bladeren in de boomkruinen verstoorden de complete nachtelijke stilte van het bos.

Weerom stapte hij, alhoewel nog iets vlugger, de bosweg af. En weer was er meteen het geluid van die ketting. Intussen wel al bevangen door de angst liep hij verder. Terwijl hij nu echt hard begon te lopen, moest hij voor het eerst denken aan Klerren, Klerren met zijn kettingen.

Het angstzweet brak hem uit, zijn klompen gleden links en rechts in volgelopen sporen van kruiwagens maar niets kon hem nog tegenhouden.

Hij liep en liep, zijn adem piepte en zijn hart bonkte vervaarlijk in zijn borst. Toen hij eindelijk thuis kwam, doodop, doornat en ziek van zweet en angst, had hij nog geluk dat de deur niet op slot was. Struikelend greep hij de klink vast, gooide de deur open en viel languit op de vloer.

Danig aangedaan probeerden zijn huisgenoten hem recht te helpen en op een stoel te krijgen, wat uiteindelijk met veel getrek en gesleur ook lukte. Hij kreeg die nacht geen zinnig woord over zijn lippen. Zijn verwarde blik bleef halsstarrig op de deur rusten en met veel moeite kregen ze hem uiteindelijk het bed in, waar hij van vermoeidheid in een onrustige slaap viel.

Toen hij de volgende dag verward de deur opentrok, peinzend over wat hem die nacht overkomen was, stond Max de trekhond hem kwispelend en met vragende, trouwe ogen aan te kijken, niet begrijpend waarom zijn baas hem zo aanstaarde. Die had niet meteen de trouwe blik van zijn viervoeter in het oog, maar wel de lange ketting aan zijn hals die het beest achter zich aansleepte. "Max", zei hij, "Gij sloeber, gij waart het dus deze nacht".

Max, de pekzwarte trekhond die opgeleid was om steeds achter zijn baas te blijven. De vorige nacht had hij zich blijkbaar losgetrokken, het spoor van zijn baas gevolgd en hem aan het begin van de bosweg opge-

wacht om hem nadien op een kleine afstand te volgen, getrouw aan zijn opleiding. Telkens als zijn baas bleef staan, bleef ook hij staan. Ging zijn baas voort, dan ging ook hij voort en sloeg die lange ketting tegen van alles en nog wat aan.

Pas weken later, na veel gevraagd, vertelde hij wat er die nacht in feite was gebeurd. Voorts bleef hij wat hij was: een man die van niets of niemand bang was, maar bij nacht door boswegels gaan, dat zat er niet meer in. Het was zoals men in de volksmond zegt: "Het bleef in zijn lijf hangen".

Frans Segers

'Borchtlombeek bij nacht' (foto Norbert Verbestel)

De weerwolf van de Papepijs

Professor Stefaan Top (°1941) was hoogleraar aan de Katholieke Universiteit Leuven waar hij het vak 'Volkskunde' doceerde. Hij werd een absolute autoriteit in zijn vakgebied. Niet alleen in Vlaanderen, maar in heel Europa werd hij gerespecteerd voor zijn baanbrekend onderzoek naar sagen en legenden. In 2006 ging hij op emeritaat. Hij had echter een voorgevoel dat men 'zijn' vak wou afschaffen en om dit te beletten heeft hij nog vijf jaar pro deo zijn colleges gegeven. Bij het Davidsfonds heeft hij voor elke provincie een sagenboek samengesteld. Wie de Vlaams-Brabantse editie doorneemt (*Op verhaal komen, Vlaams-Brabants Sagenboek, 2005, uitgeverij Davidsfonds NV*), zal verschillende verhalen zeker herkennen. Heksen, plaaggeesten, spoken, ongeveer elk dorp heeft er wel zijn eigen versie van. Wij waren zo vrij enkele elementen uit verschillende vertellingen samen te voegen en te situeren in ons eigen dorp. Het weze ons vergeven.

Ge kunt niet zeggen dat ze thuis niet content waren, maar heel plezant vonden ze het toch ook niet. Vader Wannes was volgens hen toch wel heel streng. De andere meisjes mochten al vanaf hun twintig jaar naar de kermis gaan, sommigen al van hun achttien. Een paar vriendinnen vertelden zelfs dat zij niet alleen naar kermis te Ledeberg gingen, maar ook naar Pamel en Impegem en Meerbeke. Daar moesten Lieske en Bertine zeker niet over beginnen. Zij vroegen zich soms af of het beter zou geweest zijn, mocht hun moeder nog geleefd hebben.

"Neemt maar een voorbeeld aan ons Simonne," zei Wannes wanneer de zussen nog eens kwamen aandringen om met de Paasdagen toch eens naar de Dries te mogen gaan. Lieske had hem willen antwoorden dat hun zus nooit uit eigen wil naar het klooster zou zijn gegaan. Maar zij beet op haar lip en zweeg. Argumenten ketsten toch altijd af op het massieve karakter van de verbitterde weduwnaar. Hoe hard hij echter zijn best deed om zijn dochters te behoeden voor mannelijk contact, op een druk erf als het zijne, was het niet te vermijden dat cupido zelfs vanuit een schier onmogelijke hoek zijn pijlen kon richten. En zo geschiedde...

Korneel, de jonge voerman uit Meerbeke, kwam wekelijks wel met een lading naar de Lostraat. Wannes kon goed opschieten met de goedlachse kerel. Een boom van een vent die moeiteloos twee zakken meel op zijn schouder gooide en er dan fluitend mee de ladder opstapte. Gewoonlijk bolde Korneel op dinsdagavond met zijn driewielkar het erf op, maar door een sterfgeval in de familie had hij zijn tocht een dag moeten vervroegen. Omdat de jongen pachter Wannes niet zag opdagen, ging hij aankloppen aan het woonhuis. De deur ging voorzichtig open en schuchter prevelde Lieske een goedendag. Korneel kende de zussen wel, maar eigenlijk hadden ze mekaar nog nooit van dichtbij gezien of gesproken. "Mag ik mijn commande in de keuken afzetten, of toch maar weer op het schelft?" grapte hij. "Wat een vriendelijk gezichtje," dacht hij tegelijk.

Lieske en Bertine hadden soms vanachter het gordijn de kloeke voerman wel al in het oog gehouden. Ze hadden er wat giechelend over gefantaseerd, maar nu hij hier plots voor haar stond, wist Lieske niet meteen wat zeggen.

“Euh, ik zou het liefst hebben dat ge ze naar de keuken brengt, maar ik denk dat mijn vader toch verwacht dat ge ze op 't schelft legt. Wacht, ik roep Bertine, dan gaan we u helpen.” Hij dacht nog te zeggen dat het niet nodig was, maar ze was al verdwenen. Hij kende de weg en begon meteen met het lossen van de vracht. Toen hij de eerste twee zakken van zijn schouder nam en ze op de plankenvloer van het verhoogde schuurtje had geschikt, zag hij de zussen uit het woonhuis komen, een zwarte voorschoot voorgelaten, klompen aan de voet en een blos op hun wangen. Bertine, met een lange donkere paardenstaart, kloek gebouwd en goed voorzien van al wat een vrouw schoon maakt, zwierde vakkundig een zak op de schouder en stapte zonder dralen de ladder op. Korneel stond klaar om haar last over te nemen. Lieske was maar een freel ding. Zij sleurde met moeite een zak van de kar en sleepte hem richting schelft. Korneel kwam met een lenige sprong naast de ladder neer en bukte zich om de meelzak op te tillen. Lieske bukte zich ook omdat zij niet wou onderdoen voor haar kloeke zus. Zo kwam het dat hun voorhoofden met een flinke smak tegen elkaar botsten. Lieske viel half versuft op de grond en Korneel probeerde haar zachtjes recht te zetten. Bertine had het zien gebeuren en schaterde het uit. Toen er ook bij Lieske een pijnlijk lachje vanaf kon, schoten ze alle drie in een onbedaarlijke lachbui. Wat ze na het lossen van de vracht in het woonhuis hebben gekonkelfoed, weten we niet. Feit is dat Korneel de volgende zondag, proper opgekleed, bij pachter Wannnes stond aan te kloppen om zijn dochters mee te nemen naar kermis te Meerbeke. De oude knar liet duidelijk merken dat hij zijn permissie niet van harte gaf, maar tegen de overtuigingskracht van zijn jonge kameraad kon hij niet op.

Onder het schijnsel van de kleurige lampions die in de boomgaard van 'den Eendensplas' waren opgehangen, beleefden Bertine en Lieske voor het eerst hoe plezant zo'n kermis wel kan zijn. Zij hadden de voorbije avonden op hun kamer al gibberend zitten oefenen op foxtrot en polka en nu konden ze hun vorderingen uittesten op de plankenvloer die het grasperk voor een geïmproviseerd podium bedekte. Lieske was geen meter van Korneel weg te slaan.

Daardoor kwam het dat Bertine wat alleen, leunend tegen een appelaar, naar de koppeltjes stond te kijken. En wat ze had gehoopt, gebeurde: een deftige man in schoon kostuum, vroeg haar beleefd ten dans. “'t Is nen trage,” had hij haar geruststellend toegefluisterd. Bertine heeft wel een paar keer op de glimmende schoenen getrapt, maar dat kon de jongeheer blijkbaar niet deren. Met zijn diep donkere oogen scheen hij Bertine wel te betoveren. ‘Alphonse’ heette hij, op zijn Frans uitgesproken. De hele avond heeft ze alleen nog met hem gedanst. Soms rustten ze wat uit en ging hij haar een glaasje faro halen, hij dronk een groot glas troebele lambiek. De avond vloog voorbij. Het was al bij elven toen Lieske en Korneel Bertine kwamen halen om naar Ledeberg terug te keren. Ze wilden vader Wannnes nu ook niet meteen te veel bruuskeren. Daarom hadden ze afgesproken om vóór middernacht thuis te zijn. Toen Bertine zei dat ze samen met haar zus en Korneel de terugweg gingen aanvatten, kon Alphonse zijn ontgoocheling niet echt verbergen. Hij herpakte zich en zei: “Dan loop ik ook nog een eindje mee”.

Het was een zwoele zomernacht. Korneel en Lieske liepen voorop. Het moeten heel plezante dingen geweest zijn die Korneel vertelde, want om de haverklap werd de nachtelijke stilte gebroken door de heldere klaterlach van Lieske. Bertine en Alphonse volgden op een afstand. Hij was duidelijk van een zwijgzamer type. Toen ze na een tijd langs de Gapenberg kwamen en het diepe pad naar de Papeijns insloegen, schoof er een wolk voorbij de maan.

Foto's blz. 19 en 20: Leo Van Vreckem

Het werd plots heel stil. Lieske en Korneel waren niet meer te zien. Bertine hoorde enkel het zware ademen van Alphonse. Hij had zijn arm om haar schouder geslagen en zij vond dat die heel warm aanvoelde. Plots bleef hij staan. Er dropen zweetdruppels van zijn voorhoofd, hij deed de bovenste knopen van zijn stijve hemdsboord open en zij op een rare toon: "Wacht even, ik euh, ik moet eens...". "Doe maar," had Bertine gezegd. Ze vermoedde dat hij wat last kreeg van de lambiek, maar tegelijk was ze toch ook niet echt op haar gemak, hier in die met zware wilgen omzoomde diepe weg. Ze trok haar mooie gehaakte paarse halsdoek wat strakker over haar schouder. Toen hoorde ze een geritsel achter haar, ze draaide zich om en verstijfde. Twee behaarde klauwen grepen in haar richting, ze keek in de vlamme ogen van een afschuwelijk beest dat diep hijgend en reutelend op haar afkwam. "Een weerwolf" ... het flitste als een bliksem door haar gedachten.

Ze draaide zich om en wou gillend weglopen, maar ze voelde hoe de zware klauw op haar schouder terecht kwam en het volgende ogenblik rolde ze over de grond. Het beest had de halsdoek in zijn muil. "Alphonse, Alphonse, heeeeelp!" schreeuwde ze... Ze zag de scherpe tanden in haar richting komen en het kwijl vloog haar al in het gezicht. Maar hadden we eerder al niet verteld dat Bertine een sterk vrouwmens was? Zij zette zich schrap en met al haar kracht stootte ze haar ellenboog in de monsterlijke smoel. Ze hoorde nog een rauwe schreeuw, nog wat geritsel en dan niets meer. Ze bleef nog even als versteend liggen. Toen kwam 'haar Alphonse' tevoorschijn uit het struikgewas. Zijn haar was in de war en hij deed heel raar. Hij hield een zakdoek voor zijn gezicht en vroeg: "Wawa, wat is er gebeurd?" Bertine herpakte zich, ze sprong recht en antwoordde kwaad: "Waar hebt gij gezeten, ik ben overvallen door een weerwolf!"

"Een wewe weerwolf? Dat kan niet..." mompelde hij met zijn zakdoek voor zijn mond. Bertine ging vrank voor hem staan en duwde zijn hand weg. Hij had duidelijk een bloedneus en tot haar ontzetting zag ze rafels van haar paarse halsdoek tussen zijn tanden steken. Met al haar boerendochterskracht heeft ze hem toen een trap gegeven op een plaats waar een man dat absoluut niet graag heeft. Jankend als een hond is hij ervandoor gestoven. Korneel en Lieske die op het tumult teruggekeerd waren op hun stappen, konden hem nog net zien verdwijnen in het struikgewas.

Vader Wannas heeft het nooit geweten van die weerwolf en Bertine is van haar leven niet meer naar kermis te Meerbeke geweest.

WE

DANK

Bij het samenstellen van deze brochure mochten we rekenen op de zeer gewaardeerde medewerking van getalenteerde fotografen die bij nacht en ontij op pad trokken om de schitterende foto's te nemen waarmee we deze publicatie konden verrijken. Het was de bedoeling om deze foto's (én nog talrijke andere prachtige beelden) tentoon te stellen op de Erfgoeddag. Om de gekende reden is dit niet mogelijk. Maar van uitstel zal dit keer geen afstel komen, beloofd!

Nogmaals dank aan Fotografenvereniging Roosdaal en aan Jean-Pierre Vermeiren, Norbert Verbestel, Jan De Mont, Leo Van Vreckem en Wilfried Van Rossem.

Ge hebt in de geschiedenislessen waarschijnlijk ook geleerd dat het hier in den Oostenrijksen tijd nog niet zo slecht was. Dikke zever! Het was hier altijdaan vollen ambras. Gelijk dat heel de geschiedenis geduurd heeft, zat dat hier om de vijf voet vol met Franssen. In 1744 zijn ze zelf tot in Brussel geraakt en hebben ze het Pajottenland bezet. En dat wou wat zeggen in die tijd! De boeren moesten zo goed als al hun graan afgeven aan de soldaten, de belasting werd opgetrokken, de paarden moesten ingeleverd worden, dat soldatengedoe moest onderdak geboden worden en al 't slecht volk dat zo een leger volgt, maakte de streek onveilig. Ze drongen de huizen binnen en pikten en verkrachtten tegen de sterren op. Ge moet weten dat zo een leger gevolgd wordt door sjacheraars die geplunderd goed opkopen en door vrouwen van soldaten en hoeren, al was dat dikwijls hetzelfde. Daar kwam nog bij dat de jonge mannen opgeëist werden om soldaat te worden. Ge kunt gaan denken dat er veel gedeserteerd zijn. Maar wat deed de Franssoos? Voor elke deserteur moest de gemeente een boete betalen. En als de kist leeg was moesten ze maar gaan lenen!

Dikke miserie voor de gemeentekas. Allee, ge voelt het al, dat was hier één grote miserie. De jonge mannen op de loop of in 't leger, de andere mensen bijna kreperen onder de treitereien van de Fransman.

Zo was er in Pamel ook een jonge kadee, Zjul Vander Elst! Hij zou moeten gaan vechten voor de Franssen, maar hij deserteerde al na een paar dagen. Hij verstopte zich eerst in Liedekerkebos en trok zo verder van bos naar bos tot hij in 't Waasland aankwam. Daar leerde hij Pitj De Wilde kennen, een fijnprater, maar eigenlijk een krapuul van een gast. Omdat het na een tijd ginder ook te warm onder hun voeten werd, stelde Zjul voor om naar Pamel te komen. Pitj was akkoord, maar hij zou nog een maat meebrengen, een zekere De Vrieze, een dikke kerel met pikzwart haar en een litteken boven zijn oog. Het was dus de laatste dag van 't jaar 1744 dat het gezelschap aan Terregat in Pamel aanklopte bij een oude kennis van Zjul, Jan Bosschaert. Jan was niet echt op zijn gemak wanneer hij de rare sjarels zag binnenkomen en hij was dan ook blij dat zijn broes Sis plots kwam 'goeden-dag' zeggen.

Zjul haalde een kruik jenever uit de kelder om de mannen wat te paaien, in de hoop dat ze vlug zouden vertrekken. Maar dat deden ze niet, ze bleven maar drinken! Ze vloekten op de Fransen en de Oostenrijkers, op de pastoors en de pachters en op de hele wereld.

Op een gegeven moment stond De Vrieze dreigend voor Jan en zei: "Wie is hier de rijkste boer uit de omtrek?"

Jan deed het bijna in zijn broek. "Ik zou 't nie weten," prevelde hij. Daarop nam De Vrieze zijn mes en zette het op Jan zijn keel. Sis, Jans broer, die goed mee had gelampet, reageerde toen: "De mulder van Lombeek, die is zo rijk als de zee diep is. 't Is nog geen uur stappen van hier. Ik zal u de weg wel wijzen."

Met knikkende knieën zag Jan Bosschaert het viertal de ijskoude nacht intrekken: De Vrieze met een mes en een sabel, De Wilde met een pistool en Zjul en Sis met een stuk in hun voeten. Een half uur later zagen ze de contouren van de schone, nieuwe molen al. Er brandde licht in het molenhuis. Toen ze voor de deur stonden, hoorden ze dat er binnen vrolijk werd gebabbeld. Door een spleet van de gordijn zagen ze Peeter Van Lierde, 45 jaar, een boom van een vent, aan de haard zitten. Treesken, zijn vrouw, bakte pannenkoeken. Floor, de meid, zat mee aan tafel. Dat Rik, de knecht, op 't vertrek zat, konden zij niet zien. Toen klopte De Vrieze op de deur. Dat vonden ze daarbinnen niet abnormaal, op een oudejaarsnacht komen wel meer zangers een liedje zingen. Peeter liet hen binnen. Zjul en Sis durfden niet mee binnengaan, de kou had hen blijkbaar nuchter gemaakt.

De Vrieze en De Wilde stapten resoluut naar binnen. "We komen een nieuwjaarslike zingen," bromde De Wilde.

Floor werd naar de kelder gestuurd om bier te halen voor de gasten. Maar voor het meisje goed en wel de keldertrap af was, trok De Vrieze zijn mes en stak ermee de mulder in zijn schouder. Trees wierp zich krijsend op de bandiet. Hij moest haar vier keer steken voor ze de greep loste. De Wilde had intussen zijn pistool getrokken en schoot Peeter in zijn been. Maar de reus begaf niet. Hij gooide De Wilde met een smak tegen de muur. Op dat ogenblik krabbelde De Vrieze overeind en stak zijn sabel dwars door de buik van Peeter Van Lierde.

Toen viel de man als een blok op de grond. Het bloed spoot langs alle kanten, langs het moezegat stroom het naar buiten! De knecht die vanuit 't klein kamerke' het tumult had gehoord, liep roepend naar buiten. De meid begon ook te schreeuwen door het raam en de bandieten zetten het op een lopen. Zjul en Sis zaten intussen alweer in 't Terregat, zich te beklagen dat ze waren meegegaan.

De bandieten verdwenen in ongekende richting en de wetsdienaars die de vaststelling van de feiten deden, wisten ook niet waar ze zouden moeten gezocht hebben.

Peeter Van Lierde werd twee dagen later begraven, zijn vrouw kwam er door. Een half jaar later hertrouwde ze met de knecht. Het werk moet gedaan worden en de kinderen hadden brood nodig. Van de moordenaars werd niets meer gehoord. Die waren spoorlags weer naar de andere kant van het land gevluht. Toch troffen ze mekaar onverwachts in 1748, in een herberg in Scheldewindeke, waar ze een inbraak be raamden in het gezelschap van... jawel, Jan De Lichte.

De beroemde roversleider kon sloebers gelijk De Wilde en De Vrieze goed gebruiken. Waarschijnlijk hebben ze daar die avond weer te veel zitten zuipen, want op een bepaald ogenblik maakt De Vrieze ruzie met Jan de Lichte. Dat had nog niemand aangedurfd. Hij heeft het ook niet kunnen voortvertellen. Jan De Lichte maakte korte metten met hem. Maar een tijd later zouden de Fransen een grote klopjacht organiseren op de bende. Nog nooit eerder was er zo een gecoördineerde actie gevoerd. 200 verdachten werden opgepakt en opgesloten in het Aalsterse stadhuis. Alle betichten werden gemarteld om tot bekentenissen over te gaan. En ge gaat mij niet geloven, maar dat werkte dus wel. Na enkele dagen bleken de aparte verhalen allemaal wonderwel te kloppen. Nu wil dat lukken dat ook onze oude

bekende De Wilde was opgepakt. Hij bekende niet alleen betrokken te zijn geweest bij de misdaden van de bende van Jan De Lichte, maar ook dat hij en De Vrieze de moord op de Lombeekse molenaar op hun geweten hadden. Ik denk niet dat Treeske Van Audenrode compassie heeft gehad toen de man drie dagen later onder grote belangstelling op de grote markt van Aalst werd geradbraakt. Ik zou ook zeggen: "Wel besteed".

Tot zover de (zeer) vrije interpretatie van de dramatische nieuwjaarsnacht. De inspiratie haalden we bij Gerard Van Herreweghen (De tragische molen van Lombeek, DF-Roosdaal 1982)

WE

Omdat we toch willen eindigen op een vrolijke noot, besluiten wij met een toepasselijk pretentieloos en vrolijk lenteverzins dat ons werd toegestuurd door Mw. C. Lindemans. Het werd geschreven door haar oom, priester-dichter Constant Lindemans (°1896, †1976). Hij was in de jaren 1930 de populaire klastitularis van de retorica in het Leuvense Sint-Pieterscollege. Tot ergernis van zijn kardinaal, bracht hij zijn leerlingen ook enig Vlaams bewustzijn bij. Hij werd ten slotte weggepromoveerd als pastoor in Bornem. Daar kon hij de jonge mensen niet meer 'besmetten' met zijn ideeën...

APRIL

Van nen schoen en twee mezen

Pasen was voorbij en 't werd nu nesteltijd en broeiseizoen...
In de kruine van ne perelaar hing 'n doorgesleten schoen.
Op nen tak, voor d' open muile zat er dromend naast mekaar
de ogen vol nieuwsgierigheid, 'n pasgekoppeld mezenpaar.

't Kopje schuin, de kuif gestreuveld piepte 't mezenvaartje zacht:
Wel mijn bruidje, is't hier niet mooi en is het niet naar uw gedacht?
Kijk, door die kapotte zolen hebt ge'n prachtig vergezicht
en door de afgescheurde hielen valt het witte zonnelicht.

't Wijfken tjilpte goedig tegen: "Opperbest! 't Is naar mijn zin!"
en ze wipten met een duikel allebei de schoenmuil in.
Pasen was voorbij en 't werd nu volop wittebroodseizoen...
Tussen witte bloesems huisden mezen in nen ouden schoen

Constant Lindemans

